24 Ιανουαρίου 2020

Ο Αγιορειτικός Μοναχισμός στις Απαρχές της Δεύτερης Χιλιετίας (μέρος 1ο)

/ Υπόθεση Μονής Βατοπαιδίου

του Καθηγητού Πανεπιστημίου κ. Γεωργίου Ι. Μαντζαρίδη

Το 1963 η μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους με τη συμπλήρωση της πρώτης χιλιετίας της ιστορίας της έδινε την εντύπωση πώς είχε διαγράψει ολόκληρο τον κύκλο της ζωής και βάδιζε προς το τέλος της. Γεννήθηκε, ανδρώθηκε, παρουσίασε πλούσιους πνευματικούς και πολιτιστικούς καρπούς και γέρασε. Οι δυνάμεις της είχαν περιοριστεί εντυπωσιακά. Οι μοναχοί λιγόστεψαν πολύ και ο μέσος όρος της ηλικίας τους ήταν πάνω από τα 55 χρόνια. Οι γέροντες πέθαιναν φυσιολογικά, χωρίς να βλέπουν νεότερους να τους διαδέχονται στις μονές και τα ερημητήριά τους. Τεράστια μοναστηριακά συγκροτήματα ..., που άλλοτε έσφυζαν από ζωή, εγκαταλείφθηκαν και ερημώθηκαν. Όλα μαρτυρούσαν παρακμή.

Βέβαια η παρακμή αυτή δεν ήταν η πρώτη που γνώρισε η μοναστική πολιτεία στη μακραίωνη ιστορία της. Όλοι όμως σχεδόν νόμισαν πως ήταν η τελευταία. Ακόμα και πολλοί μοναχοί είχαν πιστέψει πώς δεν θά είχαν πλέον διαδόχους στις θέσεις

τους. Γι’ αυτό στο περιθώριο του εορτασμού της χιλιετηρίδας είχε λεχθεί ότι η εορταστική αυτή εκδήλωση ήταν η «επικήδεια τελετή» ή ακόμα και το «μνημόσυνο» του μοναχισμού του Αγίου Όρους.

Αλλά και η πρώτη δεκαετία της δεύτερης χιλιετίας της ιστορίας του Αγίου Όρους φαινόταν να επιβεβαιώνει τις απαισιόδοξες προοπτικές. Οι μοναχοί εξακολουθούσαν να λιγοστεύουν, τα γνωρίσματα της ερημώσεως περίσσευαν και το μέλλον φαινόταν σκοτεινό. Παράλληλα οι ανεκτίμητοι θησαυροί της χιλιόχρονης αυτής πολιτείας καλλιέργησαν σε ορισμένους υπεύθυνους και ανεύθυνους παράγοντες τη σκέψη ότι θά έπρεπε να επιχειρηθεί η τουριστική αξιοποίησή τους. Οι προοπτικές όμως προς την κατεύθυνση αυτή δεν φάνηκαν και τόσο ευοίωνες. Όπως αποδείχθηκε από ειδικές μελέτες, τα έξοδα για την τουριστική αξιοποίηση του Αγίου Όρους και τη διαφύλαξη των θησαυρών του ενδεχομένως από φύλακες, που θά έπαιρναν τη θέση των μοναχών, θά ήταν πολύ περισσότερα από τα προβλεπόμενα έσοδα.

Ενώ όμως συνέβαιναν αυτά, μια παράδοξη αλλαγή σημειώθηκε στο Άγιον Όρος, στο Περιβόλι της Παναγίας, όπως συνηθίζουν να το ονομάζουν οι μοναχοί. Μια αλλαγή που δεν θά μπορούσε να την προβλέψει και η πιο αισιόδοξη αντικειμενική προοπτική, αλλά και που δικαίωσε την απλοϊκή και άδολη ελπίδα των αγιορειτών εκείνων μοναχών, που έλεγαν πάντοτε ότι η Παναγία δε θά επιτρέψει να ερημώσει το Περιβόλι της.

Μια πρόχειρη στατιστική έρευνα, που πραγματοποιήσαμε στο τέλος της πρώτης δεκαετίας μετά την «επικήδεια τελετή», παρουσίασε την εξής σημαντική ένδειξη, που προκάλεσε την ιδιαίτερη προσοχή μας. Ενώ κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών τα στατιστικά στοιχεία έδειχναν ότι ο αριθμός των μοναχών του Αγίου Όρους μειωνόταν σταθερά, το 1972 για πρώτη φορά τα στοιχεία αυτά έδειξαν ότι ο αριθμός των μοναχών δεν μειώθηκε, αλλά αυξήθηκε κατά μία μονάδα σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Έτσι ενώ το 1971 οι μοναχοί του Αγίου Όρους ήταν 1145, το 1972 έγιναν 1146.

Η φαινομενικά ανεπαίσθητη αλλά ουσιαστικά σημαδιακή αυτή αύξηση του αριθμού των αγιορειτών μοναχών συνεχίζεται αυξανόμενη ώς σήμερα. Περιοδικές παλινδρομήσεις, που σημειώθηκαν κατά την ανοδική αυτή πορεία, οφείλονται στον υψηλό δείκτη θνησιμότητας, που παρουσίαζε ο γηρασμένος παλαιότερα πληθυσμός της Αθωνικής πολιτείας. Έτσι από το 1972 ως το 1996, που πραγματοποιήσαμε και την τελευταία καταμέτρηση των αγιορειτών 1036 νέοι μοναχοί προσήλθαν στο Άγιον Όρος. Αναλυτικότερα κατά την πρώτη πενταετία (1972-1976) προσήλθαν 143 νέοι μοναχοί, δηλαδή κατά μέσο όρο 29 περίπου το έτος. Κατά τη δεκαετία 1977-1986 προσήλθαν 284 μοναχοί και διατηρήθηκε ο ίδιος σχεδόν μέσος όρος

προσελεύσεως κατά έτος. Τέλος κατά τη δεκαετία 1987-1996 προσήλθαν 609 μοναχοί, δηλαδή κατά μέσο όρο 61 περίπου το έτος. Έτσι παρατηρούμε ότι η προσέλευση νέων μοναχών στο Άγιον Όρος όχι μόνο διατηρήθηκε αμείωτη, αλλά και αυξήθηκε κατά την τελευταία δεκαετία με ποσοστό που υπερβαίνει το 100%.

Η αύξηση των μοναχών του Αγίου Όρους δεν εκδηλώθηκε εξαρχής με την αρμονική ανάπτυξη όλων των μονών. Ειδικότερα ως τα μέσα της δεκαετίας του ’70 παρατηρούμε ότι από τις είκοσι ιερές μονές του Αγίου Όρους αύξηση παρουσίασαν μόνο οι 8, ενώ στις υπόλοιπες 12 σημειώθηκε μείωση του αριθμού των μοναχών. Οι οκτώ αυτές μονές είναι οι εξής: Ιβήρων, Χιλανδαρίου, Καρακάλλου, Φιλοθέου, Σίμωνος Πέτρας, Αγίου Παύλου, Γρηγορίου και Εσφιγμένου. Από τις οκτώ πάλι αυτές μονές οι τρεις (Φιλοθέου, Σίμωνος Πέτρας και Γρηγορίου) παρουσίασαν εντυπωσιακή αύξηση, που έφθασε ως τον τριπλασιασμό του αριθμού των μοναχών τους (Σίμωνος Πέτρας). Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στο ότι η επάνδρωση των μονών του Αγίου Όρους κατά την περίοδο αυτή δεν έγινε με την προσέλευση μεμονωμένων ατόμων, αλλά με την ομαδική εγκατάσταση συνοδειών, που απαρτίζονταν κυρίως από νέους και προέρχονταν από μονές έξω από το Άγιον Όρος. Οι συνοδείες αυτές έρχονταν προσκαλούμενες από παλαιότερους αγιορείτες μοναχούς, που έβλεπαν την ερήμωση των μονών τους. Συνήθως μάλιστα χρειάζονταν να παρακαμφθούν και τυπικά εμπόδια, προκειμένου να καταστεί δυνατή η εγκατάστασή τους στις μονές. Έτσι η μονή που προσκαλούσε κάποια συνοδεία, σε συνεννόηση με την Ιερά Κοινότητα, παρέκαμπτε τις διατάξεις του Καταστατικού Χάρτη (άρθρο 112) σχετικά με την ηλικία ή τον τόπο κουράς του πνευματικού πατέρα της συνοδείας και επέτρεπε την έλευση και ανάδειξή του σε ηγούμενο.

Κατά την πρώτη αυτή περίοδο της ανακάμψεως του μοναχισμού του Αγίου Όρους εμφανίζεται και η τάση για μετακίνηση ομάδων μοναχών από εξαρτήματα μονών, που συγκέντρωναν τότε περίπου τα 3/5 των αγιορειτών μοναχών, σε μονές. Η δυσμενής όμως κατάσταση στην οποία βρίσκονταν γενικότερα οι ιερές μονές συντελούσε, ώστε οι μεμονωμένοι νέοι που προσέρχονταν στο μοναχισμό να μην προτιμούν τα μοναστήρια, αλλά τις σκήτες και τα ερημητήρια, στα οποία έμεναν ασκητές με ιδιαίτερη πνευματική ακτινοβολία. Έτσι από τη δεκαετία του 1950 άρχισε να δημιουργείται η συνοδεία του Γέροντα Ιωσήφ του Σπηλαιώτη και κατά την επόμενη δεκαετία δημιουργήθηκε η συνοδεία του Γέροντα Παϊσίου.

Η αύξηση όμως των μελών των νέων συνοδειών, που σήμαινε ταυτόχρονα και αύξηση των στεγαστικών τους αναγκών, καθιστούσε προβληματική την περαιτέρω παραμονή τους στα εξαρτήματα. Προέκυπτε λοιπόν η ανάγκη για αναζήτηση καταλληλότερου τόπου εγκαταβιώσεως. Ο τόπος αυτός προσφερόταν ήδη στις

μονές, που άρχισαν να ερημώνονται από μοναχούς, ενώ διέθεταν άφθονους χώρους για τις αυξημένες ανάγκες των συνοδειών. στη φάση λοιπόν αυτή ακμαίες συνοδείες προσκλήθηκαν για να επανδρώσουν μονές που ερημώνονταν. Οι νέοι μοναχοί ανέλαβαν βαθμηδόν τη διοίκηση των μονών αυτών, στις οποίες εγκαταστάθηκαν και δημιούργησαν τις προϋποθέσεις όχι μόνο για τη δική τους παραμονή αλλά και για την προσέλευση νέων μοναχών.

Σε δεύτερη φάση, που αρχίζει από τα μέσα της δεκαετίας του ’70, παρατηρείται και το φαινόμενο της ομαδικής μεταβάσεως μοναχών από ακμαιότερες μονές σε ασθενέστερες. Και στις περιπτώσεις αυτές η ομάδα των μοναχών που προσέρχεται στην ασθενέστερη μονή αναλαμβάνει τη διοίκηση και διαχείρισή της. Μέ τον τρόπο αυτόν περιορίζεται η δυσανάλογη αύξηση του αριθμού των μοναχών ορισμένων μονών και αποφεύγεται η ερήμωση άλλων.

Τέλος με την έναρξη της δεκαετίας του ’80 άρχισε να σημειώνεται και κάποια κίνηση από τις μονές προς τα εξαρτήματα. Μοναχοί που εγκαταβίωσαν για μερικά χρόνια στις μονές και απέκτησαν την απαιτούμενη μοναχική πείρα αποσύρονται σε εξαρτήματα, όπου μπορούν να έχουν περισσότερη ησυχία. Έτσι αρχίζει η ευρύτερη αναβίωση των ησυχαστηρίων.